

Koopmanspolder, proefpolder voor nieuw peilbeheer

Verslag van de Rijkswaterstaat WINN/LEF werkconferentie gehouden
op 16 september 2010

Koopmanspolder, proefpolder voor nieuw peilbeheer

Achter de IJsselmeerdijk in de kop van Noord-Holland groeit iets moois. Even ten noordwesten van Andijk-Wervershoof ligt de Koopmanspolder, een in onbruik geraakte buitendijkse lap grond van 16 ha, die met een kade van het IJsselmeer is gescheiden. In 2001 kreeg de polder de bestemming 'nieuwe natuur'. In 2009 heeft de provincie gekozen voor een sterke combinatie van natuurontwikkeling en landschapsarchitectuur. Dienst Landelijk Gebied (DLG) heeft de opdracht tot uitvoering van het gekozen ontwerp en Staatsbosbeheer zal het gebied beheren.

Maar dan komt Rijkswaterstaat met het voorstel om het ontwerp zo aan te passen dat de polder tevens als pilot dient voor adaptief, dynamisch peilbeheer volgens het achteroeverconcept.¹ Een peilbeheer dus dat flexibel is, toekomstgericht, en ontvankelijk voor aanpassing op grond van opgedane ervaringen.

RWS wil graag met de provincie Noord-Holland, DLG, Staatsbosbeheer en het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier samenwerken om te kijken of er meer verbinding kan worden gemaakt met het IJsselmeer. Er rijzen prangende vragen. Kan dat? Willen we dat? Wat komt er bij kijken? Wat zijn de consequenties voor het huidige ontwerp en de al gegeven opdracht? En vooral: wat zijn de gevolgen voor de betrokken partijen en omwonenden? Hoe voorkomen we ongewenste vertraging? Hoe gaan we om met verantwoordelijkheden?

Voldoende vragen voor een middag intensief beraad op 16 september 2010 in het LEF future center van Rijkswaterstaat. Enkele tientallen deelnemers namens alle betrokken partijen, de strakke leiding van een resultaatgerichte facilitator, veel goede wil en in de slotfase dat ene cruciale moment, wanneer alle puzzelstukjes lijken te passen... Hier volgt een beknopt verslag.

¹ Zie ook het rapport '**Achter de oever liggen kansen**', Rijkswaterstaat 2010

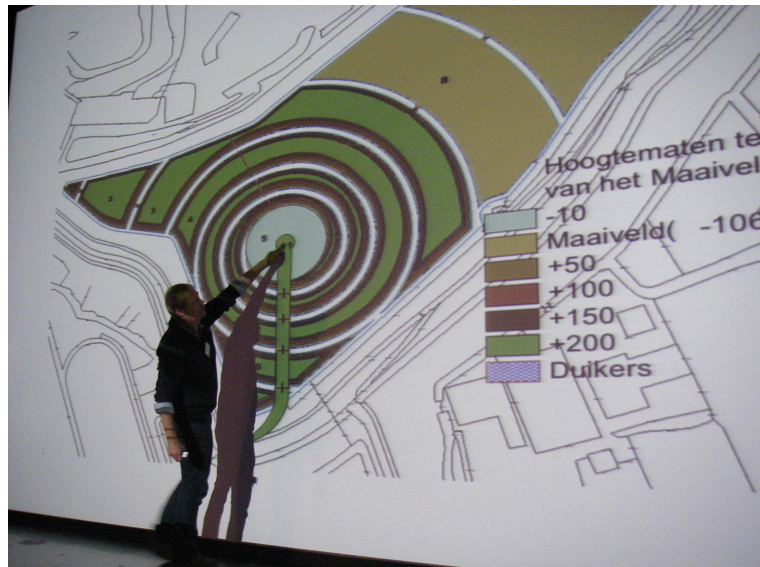
De presentatie van de ideeën.

Wat de provincie wil

Projectleider Aafke van Nierop van de provincie Noord-Holland is er duidelijk over: 'Ik wil absoluut geen vertraging van de uitvoering. We kunnen het ons bestuurlijk niet veroorloven om nog langer met het plan voor de Koopmanspolder bezig te zijn.' Nadat deze randvoorwaarde als een stevige piketpaal is neergezet, geeft ze aan dat de provincie welwillend staat tegenover het idee om het bestaande plan te verrijken met de kansen die dynamisch peilbeheer biedt. Als projectleider is ze zeer nieuwsgierig naar de concrete acties die dit beraad oplevert. 'Het zou mooi zijn als dit project uitgroeit tot een pareltje van natuurontwikkeling, landschappelijke inrichting en duurzaam waterbeheer waarmee we internationaal voor de dag kunnen komen.'

Elkaar informeren.

Ontwerp van Ben Raaijman.

Het bestaande ontwerp

Het ontwerp dat landschapsarchitect Ben Raaijman in opdracht van de Provincie heeft gemaakt, is inspirerend genoeg. In de driehoek van de polderdijken, waarvan een fors deel wordt ingenomen door een enorme berg overtollige grond die ooit is vrijgekomen bij het versterken van de dijk, tekende hij een draaikolk. In werkelijkheid wordt dat patroon een spiraalvormige sloot van ongeveer zes meter breed, die zowel de lagere als het hogere deel van het gronddepot doorsnijdt. Een lange brug voert mogelijke bezoekers over de vele slootringen tot in het oog van de spiraal. Daar kijken ze vanaf een platform uit over een waterpartij. Ben Raaijman zit niet krampachtig boven op de details van zijn ontwerp. 'Doe er qua natuurontwikkeling en waterbeheer maar mee wat je nodig vindt. Ik wil alleen graag mee aan tafel zitten om het ontwerp intact te houden.'

Het voorstel van Rijkswaterstaat WINN

Rijkswaterstaat Waterdienst en Deltares werken samen aan waterinnovatie in het WINN-programma. Ze zien in de Koopmanspolder een aantrekkelijke gelegenheid voor het uitproberen van de dragende elementen van het zogenoemde 'achteroeverconcept'. In essentie is dat een methode om de buffercapaciteit van zoet water in het IJsselmeergebied te vergroten, waarbij er minder peilverhoging nodig is in het IJsselmeer zelf. De extra speelruimte ontstaat door binnendijs gebied (veilig en landschappelijk aantrekkelijk omdijkt) te vernatten en daar het peil naar believen – maar uiteraard natuurlijker dan het huidige peilbeheer op het IJsselmeer – te variëren. Dit achteroeverconcept zou wel eens een welkome aanvulling kunnen zijn op de aanbeveling van de Commissie-Veerman voor het

IJsselmeer waarbij men uitgaat van een extra peilopzet tot maximaal 1.50 meter.

RWS en Deltares hebben niet alleen waterhuishoudkundige motieven voor het voorstel om de Koopmanspolder als pilot te gebruiken. Roel Doef, een van de initiatiefnemers van het achteroeverconcept: 'Natuurontwikkeling rond het IJsselmeer zou per definitie een rechtstreekse relatie moeten hebben met dit grote rijkswater. Vergelijking met veel natuurlijker grote zoete meren – zoals bijvoorbeeld Peipsi (een groot zoetwatermeer op de grens van Estland-Rusland)– leert dat het IJsselmeer een groot tekort heeft aan gradiënten. Er zou meer ondiep beschut water moeten zijn, waar zich bodemleven ontwikkelt en waar vissen kunnen paaïen. Gelet op de doelen van de Kaderrichtlijn water zou het een gemiste kans zijn als waternatuur in de Koopmanspolder geïsoleerd zou zijn en met de rug naar het meer toegekeerd.'

Discussie over de Koopmanspolder.

De visie van Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer is volgens vertegenwoordiger Hesper Schutte zonder meer in voor een verbinding van de Koopmanspolder met het IJsselmeer. 'Wij ruilen het weidevogelgebied in de Koopmanspolder graag in voor natte moerasachtige natuur. Weidevogelgebied is elders in Noord-Holland toch al royaal aanwezig. Maar we zijn ook erg gebrand op elke mogelijkheid om het areaal aan natuurlijke klimaatbuffers uit te breiden. Bij elke oplossing die slimmer is dan de voorstellen van Veerman heeft de natuur, maar ook de lokale bevolking baat.'

Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier

Dat geldt ook voor het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (HHNK), dat voor alle zekerheid aangeeft moeite te zullen hebben met een opening in de primaire waterkering (wat overigens niet aan de orde is in het voorstel van RWS red.). Dat gezegd hebbende, toont het waterschap zich echter wel voorstander van een relatie tussen IJsselmeerpeil en polderpeil. 'We zijn benieuwd wat het oplevert als we daar mee spelen', zegt Karel Bruin-Baerts, en ik wil ook wel weten of we uitgaan van een ontwerp waarin het type natuur bij wijze van spreken al is vastgelegd of dat we afwachten en wel zien hoe de natuur zich ontwikkelt.'

Deltaprogramma IJsselmeergebied

Binnendijkse landschap- en natuurontwikkeling moet een relatie hebben met het grote water van het IJsselmeer aan de andere kant van de dijk. Dat is een van de uitgangspunten van het voorstel van Rijkswaterstaat WINN. Dat impliceert dat ook terdege rekening moet worden gehouden met het Deltaprogramma IJsselmeergebied. Dit programma werkt enkele forse opgaven uit die zijn vastgelegd in het Nationaal Waterplan. De drie leidende thema's daarbij zijn ecologie, veiligheid en zoetwatervoorziening. Jan Willem Wijngaarden van het Deltaprogramma IJsselmeergebied zegt dat de aanbeveling van de Commissie Veerman om omwille van de toekomstige zoetwatervoorziening het IJsselmeerpeil met maximaal 1.50 meter op te zetten, onevenredig veel aandacht heeft gekregen. 'Deze draconische maatregel is de een fout in het overigens voortreffelijke advies. Maar anderzijds is juist daardoor wél ieders aandacht *getriggerd* voor slimme functiecombinaties die de wateropgaven combineren met meerwaarden voor landschap, maatschappelijke functies en natuur. Op dat gebied is veel meer winst te behalen dan met het simpelweg verder vullen van een bak met water.'

Het Deltaprogramma IJsselmeergebied is gehouden aan de uitgangspunten van het Nationaal Waterplan. Er is echter geen enkel bezwaar tegen het ontwikkelen van allerlei alternatieven. Daarom start Het Deltaprogramma IJsselmeergebied met een gebiedsproces rond de verkenning van de extreme situaties waarop het Nationaal Waterplan anticipeert. Naarmate de tijd vordert ontstaat volgens Van Wijngaarden echter ook meer ruimte voor voortschrijdend inzicht. 'En dan zouden we best veel kunnen hebben aan de ervaringen die met een pilot in de Koopmanspolder worden opgedaan.'

Hard aan het werk.

Zaken die ertoe doen

Gaandeweg de bijeenkomst liggen er veel vragen op tafel. Hoeveel water komt er eigenlijk in die spiraalsloot te staan? Is dat wel genoeg om van een pilot met waterberging te kunnen spreken? Binnen welke marge kan het peil fluctueren? Ontstaat er meer kweldruk waarvan omwonenden last kunnen krijgen? Groeit de spiraalsloot niet dicht met waterplanten? Hoe zal Rijkswaterstaat in de toekomst het IJsselmeerpeil beheren? Welke natuur willen we, en hoeveel van elk type? Welk soort natuur moet Staatsbosbeheer uiteindelijk beheren? Wat zijn de effecten op de kosten? Kiezen we een bepaalde soort natuur en is die leidend voor de verdere uitwerking of gaan we uit van dynamisch peilbeheer en laten we de natuur zich daaraan aanpassen? Hoe realiseren we technisch het in- en uitlaten van water? Hoe kunnen vissen in- en uitzwemmen? Wat doet die parkeerplaats aan de noordzijde van de polder terwijl de loopbrug vanaf de zuidkant toegang biedt? Hoe zit het met draagvlak in de omgeving? Vragen die bij elkaar een complex vormen met nog te veel onbekende variabelen. Dat blokkeert een onvoorwaardelijk besluit om het avontuur met elkaar aan te gaan.

De facilitator verzoekt daarom de deelnemers de vragen te clusteren rond de kansen van een maximale combinatie van natuur, landschap en waterbeheer en rond de concrete actie die nodig is om een totaalconcept te kunnen uitvoeren.

Concrete stappen naar een bevredigende synthese

Er blijven vier noten over om te kraken:

1. de waterbeheerders (Rijkswaterstaat en het hoogheemraadschap) moeten de bandbreedte aangeven voor mogelijke peilfluctuaties
2. er is actie nodig om de omgeving op een goede manier bij het project te betrekken
3. er is onderzoek nodig naar de beheerkosten
4. de keuze voor te ontwikkelen natuur moet leiden tot een eenduidig beheerconcept

Aandachtspunten die een vervolg hebben. Wie moet wat doen, en hoe organiseren we in zeer korte tijd een spoedoperatie die een voor alle partijen duidelijk perspectief oplevert? Dat zijn de prangende vragen waarover de deelnemers zich vervolgens buigen. Ze krijgen het verzoek om met suggesties voor concrete acties te komen, waaraan een eigenaar, een datum in de agenda en een kostenplaatje vastzitten. Het leverde het volgende op:

Presentatie van de resultaten.

A Water- en peilbeheer

Jan Willem van Wijngaarden presenteert de bevindingen van de groep die zich bezighoudt met de open vragen rond het peilbeheer. De groep stelt vast dat in de Koopmanspolder als experiment een min of meer natuurlijk waterpeil realiseerbaar moet zijn. In de winter is het hoog en in de lente, zomer en najaar kan het helemaal uitzakken totdat er in de winterperiode weer hoog water komt. Om dit te kunnen realiseren is allereerst nader

onderzoek nodig om met gegevens van het waterschap te kunnen vaststellen hoe het zit met de kweldruk. DLG voert dat uit, de kosten zullen 5.000 tot 15.000 euro bedragen en eind november – nog vóór een al geplande bewonersbijeenkomst – moeten de resultaten er zijn. Fugro heeft de gegevens en zal dit nader uitwerken.

Daarnaast stelt deze groep vast dat de waterbeheerder en de toekomstige natuurbeheerder samen moeten vaststellen wat uit ecologisch en beheeroogpunt de ideale waterbodemdiepte is in de zomer. Daarboven mag dan in de winter een opzet komen van “één” meter. Alle andere punten die het peil raken worden aan dit uitgangspunt ondergeschikt gemaakt.

Voor het bepalen van de realisatie van vismigratie, paaigebied en de ideale bodemdiepte in de zomer vraagt Rijkswaterstaat advies aan enkele experts waaronder Marco Kraal (Sportvisserij Nederland), Herman Wanningen en Jan Lammens (adviseur vismigratie en ecologische verbindingzones). Remco van Ek geeft aan dat Deltares door een quick scan meer inzicht kan verschaffen in de potenties van het nieuw in te richten gebied voor natuurontwikkeling en waterberging.

Actie: Roel Doef pakt dit cluster van acties op en zorgt dat dit in november is uitgevoerd.

Kunstwerk.

B Antwoord hebben op vragen uit de omgeving

Vooraf het onderzoek naar de gedragingen van het grondwater (kwel), en ook een redelijk betrouwbaar perspectief van het toekomstig aanzien van de polder, zullen de komende periode antwoorden moeten bieden op vragen van de bevolking. Die antwoorden moeten tijdig klaar liggen. Er is veel gewonnen als omwonenden de metamorfose van de Koopmanspolder als

een positieve verandering kunnen ervaren doordat ze geen vrees hoeven te hebben voor negatieve invloeden op directe leefomgeving.

Er moet dus ook een goed doortimmerd communicatieplan komen en een perfecte voorbereiding van de eerstvolgende bewonersbijeenkomst later dit jaar.

Actie: Provincie NH, DLG en RWS

C Beheerkosten zaak van nader onderzoek

Om enig zicht te hebben op de te verwachten extra beheerkosten spreken de deelnemers af binnen enkele weken een vervolgbijsamenkomst te beleggen voor het combineren van de verschillende wensen voor de inrichting van de polder. Uit een ruwe verkenning komen nu al enkele kostenposten naar voren die om nader onderzoek vragen.

- Hydrologisch onderzoek zou kunnen worden uitgevoerd door of onder aansturing van DLG, HHNK en een extern onderzoeksbureau. Het waterschap stelt de basisgegevens ter beschikking, DLG doet samen met Rijkswaterstaat het vooronderzoek en de budgetvoorbereiding. Deze actie kan van start zodra de gegevens over het peilregime hard zijn. Dit extra werk wordt meegenomen in de totaalopdracht aan het ingenieursbureau en speelt – zoals eerder opgemerkt – een belangrijke rol bij de voorbereiding van de voorlichtingsbijeenkomst.
- Technisch onderzoek is nodig voor de aanpassing van het parkeerterrein en de milieu-aspecten daarvan. Er mag geen wateroverlast ontstaan. Dit aspect moet worden meegenomen in het bestek dat een ingenieursbureau maakt voor het gehele plan.

Actie: DLG

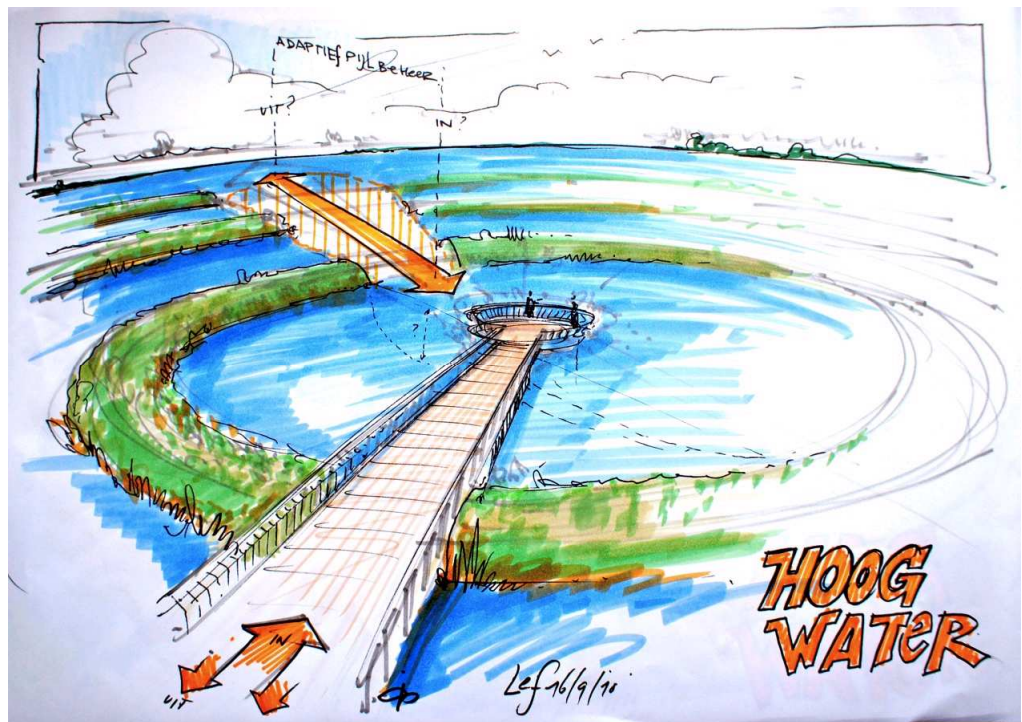
Inlaat met vispassage.

D Het licht breekt door

Intussen zijn al meerdere concrete acties benoemd, maar die leveren voor sommige partijen extra werk op. Dit terwijl nog weinig concrete stappen zijn gezet om ofwel de provincie of de toekomstige beheerder te bevrijden van de vrees dat de uiteindelijke last bij hen komt te liggen. Bij wie komt de last te liggen wanneer het experiment anders uitpakt dan verwacht of het beheer onvoorziene meerkosten met zich meebrengt? Dat is het onderwerp van de groep die concrete stappen moet formuleren om tot een duidelijk beheerconcept te kunnen komen. De rapporteur, Charles van Schaik (Provincie NH), meldt dat dit bij nader inzien niet verstandig is en dat de betrokken partijen daar eigenlijk veel intensiever en langer met elkaar over moeten doorpraten. Het gezicht van de facilitator betreft. Het doel lijkt verder weg dan ooit.

Maar dan vervolgt de rapporteur: 'Het combineren van de verschillende functies van de Koopmanspolder moet wat ons betreft onmiddellijk gebeuren, en niet afhankelijk zijn van de uitkomst van allerlei deelonderzoeken. Die zouden hoe dan ook tot vertraging leiden en misschien een aanpak opleveren waarvan we maar moeten afwachten hoe die in de praktijk uitpakt. De beheerder Staatsbosbeheer zou daardoor als enige partij het risico lopen te moeten opdraaien voor alles wat onvoorzien is en kosten en moeite met zich meebrengt. Kortom: in plaats van eerst van alles te onderzoeken, gaan we wat ons betreft samen al doende lerend beheren.'

Iedereen is verrast. Aafke van Nierop van de provincie Noord-Holland reageert enthousiast: 'Hartstikke leuk, maar we hebben dan één ding nodig: een overeenkomst tussen Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer en Hollands Noorderkwartier waarin de medeverantwoordelijkheid voor deze aanpak is vastgelegd.' Mildred Hendrix van DLG is als uitvoerder van het project zeer tevreden met deze wending en constateert opgelucht dat er duidelijk draagvlak en verantwoordelijkheidsgevoel is voor deze aanpak. Daarna gaat de afronding van de werkbijeenkomst heel snel: maatjes zoeken, agenda's trekken, actieafspraken checken en een welgemeend 'tot gauw.'

Hoog water.

Laag water.

Deelnemerslijst:

Aafke van Nierop	Provincie Noord-Holland
Charles van Schaik	Provincie Noord-Holland
Mildred Hendrix	DLG
Henk Kolkman	DLG
Jet Sizoo	DLG
Janneke Karsemeijer	DLG
Karel Bruin-Baerts	HHNK
Nathan Krab	SBB
Hesper Schutte	SBB
Remco van Ek	Deltares
Roel Doef	RWS Waterdienst
Karel Schoenaker	Recreatieschap Westfriesland
Jaap Visser	Wergroep Knap
Ben Raaiman	Kunstenaar
Barbara Beijma	St. NH Landschap
Jan Willem van Wijngaarden	Deltaprogramma IJsselmeergebied
Judith Fraune	KCNH
Ellen Klaus	KCNH

Begeleiding:

Rob Bijnsdorp	BCP-communicatie (verslaglegging)
Joris Escher	LEF (facilitator)
Dennis Luijter	JAM Visual thinking (schetsen)
Joris Wondergem	Staigiar JAM Visual thinking

Het eindplaatje.